

Människosmuggling

Rättslig reglering och vanliga frågor

RättsPM 2019:3
Utvecklingscentrum Stockholm
Maj 2019

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Rubricering och påföljdsfrågor	4
Övriga frågor	4
Förundersökning	4
1 Inledning	6
1.1 Syfte	6
1.2 Allmänt om människosmuggling	6
2 Människosmuggling.....	8
2.1 Den rättsliga regleringen gällande människosmuggling	8
2.1.1 Olovlig inresa eller passering och brottets fullbordan	8
2.1.2 Rubricering och påföljd vid människosmuggling av normalgraden.....	9
2.1.3 Grov människosmuggling	11
2.1.4 Ringa brott.....	11
2.1.5 Uppsåtsfrågor.....	12
2.1.6 Jurisdiktion	12
2.1.7 Humanitärt undantag?	13
2.2 Den rättsliga regleringen gällande organiserande av människosmuggling.....	15
2.2.1 Organiserande av människosmuggling	15
2.2.2 Konkurrens mellan människosmuggling och organiserande av människosmuggling	16
2.2.3 Vinstsyfte.....	17
2.2.4 Jurisdiktion	18
2.2.5 Grovt organiserande av människosmuggling	18
2.2.6 Medhjälp till brott.....	19
2.2.7 "Artbrott".....	20
2.2.8 Arbets- och uppehållstillstånd som erhållits på grundval av oriktiga uppgifter	20
2.3 Förverkandefrågor	21
3 Förundersökning – svårigheter och framgångsfaktorer.....	23

3.1	Utredningar om människosmuggling	23
3.2	Utredningar om organiserande av människosmuggling	24
3.3	Internationellt samarbete	26
3.4	Checklista.....	26
	Bilaga med statistik.....	28

Sammanfattning

Rubricering och påföljdsfrågor

- Människosmuggling bör som regel anses som *ringa* om annat inte är bevisat än att det rör sig om en engångsföreteelse, avser enstaka utlänningar och sker utan ersättning, och det inte finns andra omständigheter som talar för en annan bedömning.
- Som utgångspunkt finns inte skäl att vid val av påföljd särbehandla människosmugglingsbrott av normalgraden med hänsyn till brottslighetens *art*. Vid brott av normalgraden bestäms påföljden ofta till villkorlig dom och dagsböter.
- Organiserande av människosmuggling har visst s.k. artvärde. I förarbeten finns även stöd för att särbehandla grov människosmuggling vid val av påföljd.

Övriga frågor

- *Konkurrensfrågor* mellan människosmuggling och grovt organiserande av människosmuggling samt även i förhållande till andra brott som exempelvis ocker, kan aktualiseras i ärenden om människosmuggling.
- Frågor om *uppsåt* och *jurisdiktion* bör särskilt uppmärksammas i ärenden om människosmuggling.
- Utrymmet för det s.k. *humanitära undantaget* vid människosmuggling torde vara synnerligen begränsat.
- Vid organiserande av människosmuggling aktualiseras särskilt frågor om resan kan anses gå *till* Sverige och om det finns något *vinstsyfte*.
- Vid människosmuggling och organiserande av människosmuggling blir en särskild bestämmelse om *förverkande* tillämplig.

Förundersökning

- Under *förundersökning* gällande människosmuggling har åklagare som utrett denna brottstyp identifierat vissa framgångsfaktorer och svårigheter. Ett exempel på framgångsfaktor är ett gott internationellt samarbete.

- I avsnitt 3.4 finns en checklista som sammanfattar några av de överväganden som kan ske under en förundersökning om människosmuggling.

1 Inledning

Denna promemoria är ett resultat av projektet B9 "Människosmuggling" som finns angivet i utvecklingscentrumens verksamhetsplan 2019.

I denna RättsPM behandlas uteslutande frågor om människosmuggling. Frågor om t.ex. människohandel tas således inte upp här. För information om människohandel hänvisas till [Rånet](#).

De frågor som beskrivs i denna promemoria är i allt väsentligt sådana som åklagare lyft fram eller efterfrågat. Under arbetets gång har åklagare med särskild erfarenhet av ärendetypen tillfrågats om sina uppfattningar om t.ex. framgångsfaktorer. Information har även inhämtats från den svenska desken hos Eurojust. Även det som framkommit vid ett erfarenhetsseminarium med åklagare som anordnades av Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet har varit värdefullt.

1.1 Syfte

Syftet med denna RättsPM är att ge rättslig vägledning genom att belysa vissa av de vanligaste frågorna som kan uppstå i förundersökningar gällande människosmuggling. Vägledningen ska också kunna bidra till en effektiv, rättssäker och enhetlig handläggning av denna ärendetyp.

1.2 Allmänt om människosmuggling

Krig, konflikter och fattigdom är vanliga skäl till att människor i andra delar av världen söker sig till EU. Åtgärder på nationell nivå respektive EU-nivå de senaste åren har gjort det svårare att ta sig till Sverige illegalt. När gränser kontrolleras hårdare ökar incitamenten av att använda kriminella aktörer för att ta sig in i, och genom, Europa. Även om antalet asylsökande i Sverige sjunkit sedan 2015, bedöms antalet personer som vill ta sig till EU inte ha minskat. Människosmuggling bidrar till en bristande kontroll på vilka personer som tar sig till, och därmed också uppehåller sig i, Sverige.

Människosmuggling till Sverige sker via flera vägar och med många olika tillvägagångssätt. Under perioden med id- och gränskontroll vid inre gräns bedömdes flyg från ett annat Schengenland till Arlanda ha blivit vanligare.

Ett alternativ till regelrätt människosmuggling är att arrangera så att en person på oriktig grund erhåller legal status i Sverige. Tillvägagångssätt är t.ex. skenäktenskap, skenadoptioner samt missbruk av arbetstillstånd och viseringar. Gemensamt för uppläggen är att intyg är en förutsättning. Eftersom det har blivit svårare att ta sig till EU genom smuggling bedömer polisen att

efterfrågan på uppehållstillstånd på oriktiga grunder kommer att öka. Ett tillstånd som utfärdas av en behörig myndighetsperson anses enligt svensk lag som äkta även om det utfärdats på oriktiga grunder.

Många migranter befinner sig i en utsatt situation vilket medför att gränsdragningen mellan människosmuggling och människohandel kan vara oklar. Personer som smugglats till Sverige har i vissa fall skulder till smugglaren. För att betala tillbaka dessa förekommer det att de utnyttjas, exempelvis som svart arbetskraft eller i prostitution. Personer som kommer till Sverige på arbetstillstånd kan tvingas arbeta under dåliga förhållanden och erhålla låg eller ingen lön.¹

Som en konsekvens av migrationsströmmarna i Europa sedan 2015 skedde en ökning av ärenden gällande människosmuggling, *se bilaga med statistik*. Rättsliga frågor har uppkommit i praxis om bl.a. straffvärdebedömning, uppsåt, rubricering, påföljd samt om utrymmet för undantag när ett handlande motiverats av humanitära skäl.

Högsta domstolen har i flera avgöranden under 2017 och 2018 prövat frågor om människosmuggling och om grovt organiserande av människosmuggling, *se närmare avsnitt 2*.

Utvecklingscentrum Stockholm följer rättsutvecklingen på området och tar tacksamt emot domar gällande människosmuggling.

¹ Polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet 2017, Nationella operativa avdelningen oktober 2017. Se även Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2018-2019, Nationella underrättelsecentret, s. 8.

2 Människosmuggling

Här redogörs för ett antal rättsliga frågeställningar avseende såväl människosmuggling som organiserande av människosmuggling.

2.1 Den rättsliga regleringen gällande människosmuggling

Människosmuggling regleras i 20 kap. 8 § utlänningslagen (2005:716).

Den som uppsåtligen hjälper en utlänning att olovligen komma in i eller passera genom Sverige, en annan EU-stat eller Island, Norge, Schweiz eller Liechtenstein döms för människosmuggling till fängelse i högst två år.

Är brottet att anse som grovt döms för grov människosmuggling till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen

1. *utförts mot ersättning,*
2. *utgjort ett led i en verksamhet som avsett ett stort antal personer, eller*
3. *utförts under former som innebär livsfara för utlänningen eller annars utförts under hänsynslösa former.*

Är brottet att anse som ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

För försök eller förberedelse till brott enligt denna paragraf döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

2.1.1 Olovlig inresa eller passering och brottets fullbordan

En inresa anses olovlig om inresan eller passeringen sker i strid mot respektive stats författningar. En utlänning som reser in i Sverige ska som huvudregel ha pass samt visering eller uppehållstillstånd varför en inresa i strid mot bestämmelserna om pass och tillstånd således sker olovligen.² Brottet är självständigt. Det förutsätter alltså inte att utlänningens inresa är straffbar.

Vid bedömning av när ett människosmugglingsbrott fullbordas är begreppen inre och yttre gräns av betydelse. Definitionen av begreppen inre och yttre gräns följer av 1 kap. 3 § utlänningsförordningen (2006:97). Med inre gräns avses landgräns mot Schengenstat samt hamnar för reguljära färjeförbindelser och flygplatser där flyg avgår eller kommer direkt från en Schengenstat. Med

² Prop. 2003/04:35 s. 85, Människosmuggling och tidsbegränsat uppehållstillstånd för målsägande och vittnen m.m.

yttre gräns avses land- och sjögränser samt hamnar och flygplatser som inte utgör inre gräns.

Öresundsbron och färjeförbindelser mellan t.ex. Helsingör och Helsingborg utgör inre gränser. Arlanda flygplats är ett exempel på en gräns som kan vara en yttre gräns.

Av förarbetena framgår beträffande brottets fullbordan att det vid passeraandet av en yttre gräns för straffbarhet krävs att inresan har skett vid sidan om en gränskontroll eller att utlänningen passerar gränskontrollen gömd eller med hjälp av förfalskade handlingar. Om någon däremot hjälper en utlänning att komma in i Sverige via en inre gräns räcker det för straffbarhet att utlänningen kommit in på svenskt territorium.³

I NJA 2010 s. 237 var fråga om passering av yttre gräns. En person hjälpte två irakiska medborgare att med flyg resa från Bangkok till Arlanda flygplats, dvs. över en s.k. yttre gräns. De irakiska medborgarna, som saknat pass och de tillstånd som krävs för inresa i Sverige, ansökte om asyl vid en av gränspoliserna på flygplatsen anordnad gatekontroll. Eftersom en sådan gräns inte får passeras utan att kontroll äger rum kan de enligt Högsta domstolen inte anses inresta i landet innan gränskontrollen har eller borde ha passerats.

Den person som hjälpt de irakiska medborgarna bedömdes därför inte ha hjälpt dem komma in i landet på sätt som avses i 20 kap. 8 § utlänningslagen och var följaktligen inte skyldig till människosmuggling.

Även hovrätten har uttalat sig om inresebegreppet och när en gränskontroll ska anses passerad vid en yttre gräns. En situation där två personers pass hade stämplat i en passkontroll men ännu inte lämnats ut innan personerna stoppades, bedömdes som försök till grov människosmuggling.⁴

2.1.2 Rubricering och påföljd vid människosmuggling av normalgraden

I denna promemoria tas frågor om rubricering och påföljd upp i ett sammanhang.

Frågan om rubricering och påföljd vid människosmuggling av normalgraden har prövats av Högsta domstolen i tre fall under 2018 (NJA 2018 s. 229 I-II, "Lernacken II" och NJA 2018 s. 1073 "Lernacken III").

Två personer dömdes i hovrätten i två olika mål för människosmuggling av normalgraden. Den ena personen dömdes till fängelse i tre månader och den andra personen till villkorlig dom och samhällstjänst (med alternativstraff på en månads fängelse). Som skäl för påföljdsvalet hänvisades till brottslighetens art.

³ Prop. 2003/04:35 s. 66.

⁴ Svea hovrätt dom den 12 juli 2017, mål B 5118-17.

I det ena fallet, NJA 2018 s. 229 I, var annat inte bevisat än att agerandet föranletts av humanitära skäl och att det var en engångsföreteelse som skedde utan ersättning. Med hänsyn till antalet personer som människosmugglingen avsåg, sex personer, varav tre barn, dömdes för människosmuggling av normalgraden.

Inte heller i det andra fallet, NJA 2018 s. 229 II, var annat bevisat än att agerandet föranletts av humanitära skäl och att det var en engångsföreteelse som skedde utan ersättning. Gärningen omfattade tre vuxna personer, var i viss mån planerad och innebar transport genom flera länder. Även detta agerande bedömdes som människosmuggling av normalgraden.

Högsta domstolen slog fast i båda domarna att det som utgångspunkt inte finns skäl att vid val av påföljd särbehandla människosmugglingsbrott av normalgraden med hänsyn till brottslighetens art.

Eftersom de tilltalade var tidigare ostraffade och det inte fanns anledning att anta att de skulle fortsätta att begå brott bestämde Högsta domstolen påföljden för de båda till villkorlig dom och 40 respektive 50 dagsböter. Straffvärdet motsvarade fängelse i en respektive två månader.

När det gäller grov människosmuggling uttalar Högsta domstolen dock att det finns stöd i vissa förarbetsuttalanden för att särbehandla brottet vid val av påföljd. Dessa uttalanden tar sikte på former av människosmuggling som bedrivs organiserat och i vinstsyfte. Högsta domstolen betonar att utrymmet för att bedöma människosmuggling som bedrivs organiserat eller i vinstsyfte som brott av normalgraden framstår som synnerligen litet.

Även brottstypen organiserande av människosmuggling bör enligt Högsta domstolen kunna tillmätas visst artvärde, se närmare avsnitt 2.2.7.

I rättsfallet NJA 2018 s. 1073 ("Lernacken III") har människosmuggling bedömts som brott av normalgraden eftersom den innefattade transport genom flera länder varunder viss planering av resan skedde. Även i ett det fallet har Högsta domstolen prövat frågan om ett människosmugglingsbrotts svårhetsgrad. Ett tv-team om tre personer var 2014 i Grekland för att spela in en programserie, som senare sändes på tv. I Aten värdade en 15-årig flykting om att få följa med tv-teamet. Teamet tog flyktingen med sig och de reste tillsammans med båt till Italien och därefter med tåg från Italien genom Österrike och Tyskland till Danmark. Från Köpenhamn tog de buss över Öresundsbron till Malmö. Flyktingsmugglingen ansågs ha skett av närmast humanitära skäl, avsåg endast en person och skedde utan ersättning.

Transporten från Grekland till Sverige gick genom flera länder där flyktingen hade kunnat söka asyl. Resan skedde med olika transportmedel och planerades efter hand. Högsta domstolen fann att människosmugglingen skulle bedömas som ett brott av normalgraden. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och 40 dagsböter, motsvarande ett straffvärde om en månads fängelse.

2.1.3 Grov människosmuggling

Förutom de omständigheter som anges i bestämmelsen (se ovan) ska beaktas om brottet begåtts i större omfattning, under organiserade former och rört ett större antal personer. Gällande att gärningsmannen fått ersättning för sin medverkan räcker det i princip med att ersättning rent faktiskt utgått, även om storleken måste beaktas. Enligt propositionen behöver ersättning som endast består i visst bidrag för rent faktiska kostnader inte i och för sig medföra att brottet anses som grovt.⁵ Förhållanden som äventyrar eller kan antas äventyra utlännings liv eller säkerhet eller som är förenade med omänsklig eller förnedrande behandling anges också kunna göra brottet grovt.

I praxis finns exempel där hovrätten bedömt människosmuggling av en person som grovt brott på den grunden att transporten utförts mot betalning. I det aktuella fallet hade resan gått från Tyskland via Danmark och sedan över Öresundsbron till Malmö. Ersättning som översteg kostnaden för färden hade utgått med 400 euro.⁶

I ett annat fall dömde hovrätten för grov människosmuggling där det gällde en person som fick diverse hjälp att ta sig med flyg från Turkiet till Sverige och vidare till Norge. För resan utgick betalning med tiotusentals norska kronor, ett belopp som vida översteg kostnaderna för flygbiljetterna.⁷

Hovrätten har även dömt för grov människosmuggling när det handlat om flera gärningar som gällt enstaka personer, på den grunden att varje gärning utgjort ett led i en verksamhet som avsett ett stort antal personer.⁸

Frågan om människosmuggling ska tillmätas ett s.k. artvärde har prövats av Högsta domstolen.⁹ Vid brott av normalgraden uttalade Högsta domstolen att det som utgångspunkt inte finns skäl att vid val av påföljd med hänsyn till brottslighetens art särbehandla människosmugglingsbrott.

När det gäller grov människosmuggling uttalade Högsta domstolen dock att det finns stöd i vissa förarbetsuttalanden för att särbehandla brottet vid val av påföljd. Dessa uttalanden tar sikte på former av människosmuggling som bedrivs organiserat och i vinstsyfte. Högsta domstolen betonade att utrymmet för att bedöma människosmuggling som bedrivs organiserat eller i vinstsyfte som brott av normalgraden framstår som synnerligen litet.

2.1.4 Ringa brott

Enligt förarbetena kan ett ringa fall vara när någon utan ersättning hjälper en enstaka utlännings att illegalt ta sig in i Sverige. Brottet kan bedömas som

⁵ Prop. 2003/04:35 s. 85.

⁶ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 15 februari 2017, mål B 3185-16.

⁷ Svea hovrätt dom den 12 juli 2017, mål B 5118-17.

⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 8 maj 2017, mål B 626-17.

⁹ NJA 2018 s. 229 I-II, "Lernacken II".

ringa om smugglingen avser ett fåtal personer som är verkligt närstående till gärningsmannen. Verksamhet som bedrivits under mer organiserade former ska i allmänhet inte anses som ringa.¹⁰ Om de insmugglade inte är närstående bör brottet inte bedömas som ringa, även om det bara rör sig om en person, jämför NJA 2009 s. 424.

I NJA 2017 s. 806, "Lernacken" var fråga om människosmugglingsbrottet och dess gradering. Högsta domstolen uttalade i förhållande till den tidigare domen, NJA 2009 s. 424, att den omständigheten att personer som hjälpts in i landet är närstående inte kan ges en så avgörande betydelse. Släktförhållandet får istället ses som en omständighet som talar för att handlandet verkligen har varit ersättningsfritt och skett närmast av ideella skäl.

Högsta domstolen uttalade vidare att ett människosmugglingsbrott som regel bör anses som ringa om annat inte är bevisat än att smugglingen är en engångsföreteelse, avser enstaka utlänningar och sker utan ersättning, och det inte finns några andra omständigheter som talar för en annan bedömning. Med enstaka utlänningar bör förstås en eller två personer. Om de personer som hjälps in i landet är medlemmar i samma familj kan antalet ökas något, i vart fall om det är fråga om föräldrar med små barn.

2.1.5 Uppsåtsfrågor

Även frågan om uppsåt bör särskilt uppmärksammas och utredas under förundersökningar gällande människosmuggling.

Hovrätten har ogillat åtal gällande människosmuggling med hänvisning till bristande uppsåt. Fall har förekommit med taxichaufförer som kört in utlänningar i Sverige som de uppfattat som kunder men som visat sig inte haft rätt att komma in i landet. I objektiva hänseende har då funnits förutsättningar att döma för människosmuggling. Hovrätten har emellertid i två fall kommit fram till att det inte funnits någon utredning som talat för att taxichaufförerna insett att personerna de kört saknat rätt att resa in i Sverige. Hovrätten har även prövat om det funnits likgiltighetsuppsåt men konstaterat att uppsåt har saknats till omständigheten att utlänningarnas inresa varit olovlig.¹¹

2.1.6 Jurisdiktion

Vid ärenden om människosmuggling kan aktualiseras frågor om jurisdiktion. Enligt 2 kap. 4 § brottsbalken gäller den så kallade *effektprincipen*, dvs. att ett brott anses begånget i Sverige om den brottsliga handlingen företogs utomlands men effekterna av handlingen inträdde i Sverige. Enligt samma bestämmelse gäller även den så kallade *ubikvitetsprincipen*, dvs. att varje plats där

¹⁰ Prop. 2003/04:35 s. 85.

¹¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 29 augusti 2017, mål B 951-17 och Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 22 juni 2017, mål B 698-17.

någon del av gärningen har företagits är att anse som gärningsort. Se exempel i praxis, NJA 2008 s. 1135, den så kallade Nätapoteksdomen.¹²

2.1.7 Humanitärt undantag?

Det görs ibland gällande att det från straffbestämmelsen om människosmuggling i 20 kap. 8 § utlänningslagen finns ett, från förarbetsuttalanden grundat, inte lagfäst humanitärt undantag av innebörd att ideell verksamhet som endast syftar till att hjälpa någon som har för avsikt att söka asyl omedelbart efter inresan till Sverige inte är straffbar.

I lagkommentaren¹³ finns en något missvisande skrivning (UC Stockholms anm.). Där anges följande i första stycket under rubriken "Första stycket: människosmuggling, brottsrekvisiten m.m. "Verksamhet som endast syftar till att hjälpa någon hit, som har för avsikt att omedelbart vid ankomsten söka asyl är inte straffbar enligt den aktuella bestämmelsen." Skrivningen är hämtad från förarbetena.¹⁴

Högsta domstolen noterar i NJA 2009 s. 424 att detta uttalande måste ses mot bakgrund av det faktum att före Schengensamarbetet fanns gränskontrollerna vid själva gränsen vilket gjorde det möjligt att ideellt hjälpa en utlänning till gränsen och där avlämna honom eller henne för ansökan om asyl. Sedan gränskontrollen slopats vid inre gräns (bl.a. vid Öresundsbron) går det enligt lagens ordalydelse inte längre att hjälpa en utlänning fram till en punkt där asyl kan sökas utan att bryta mot bestämmelsen om olovlig inresa.

Det s.k. humanitära undantaget bygger på en möjlighet för Schengensamarbetets medlemsstater att genom tillämpning av nationell lag eller praxis besluta att inte införa påföljder för sådant handlande som enligt svensk lag omfattas av 20 kap. 8 § utlänningslagen, om syftet med handlandet är att ge humanitärt stöd till person som olovligen reser in i eller passerar genom medlemsstats territorium.¹⁵ Något s.k. humanitärt undantag har inte genomförts i svensk lag.

Däremot har Högsta domstolen i NJA 2009 s. 424 uttalat att det inte är uteslutet att det kan förekomma fall där omständigheterna är sådana att den som hjälpt en asylsökande att komma in i landet via en inre gräns för att vid ankomsten söka asyl inte ska anses ha begått en brottslig handling. Av rättsfallet framgår att det i regel inte anses föreligga ett så starkt behov av att bistå en utlänning för att denne ska kunna komma in i Sverige via en inre gräns att det utgör grund för ett humanitärt undantag från det straffbara området i 20

¹² Se närmare om jurisdiktion i 2 kap. brottsbalken – svensk jurisdiktion och åtalsförordnande, Handbok, Internationella enheten.

¹³ Wikrén och Sandesjö, Utlänningslagen, kommentaren i Zeteo, 20 kap. 8 §.

¹⁴ Prop. 1993/94:52 s. 19, Skärpta åtgärder mot människosmuggling.

¹⁵ Se rådets direktiv 2002/90/EG av den 28 november 2002 om definition av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse, artikel 1.1-1.2.

kap. 8 § utlänningslagen. Bakgrunden till detta är Sveriges bundenhet till Dublinförordningen.¹⁶ Enligt Dublinförordningen gäller att den som kommer in i Sverige via en inre gräns i princip inte har rätt att få sin asylansökan prövad här utan ska återsändas till den medlemsstat där asylansökan enligt förordningen ska prövas. I regel innebär det att det är den medlemsstat som utlänningsförst ankom till som ansvarar för den prövningen och som därigenom tillgodoser den asylsökandes skyddsbehov.

I det nämnda rättsfallet ansågs det s.k. humanitära undantaget inte tillämpligt eftersom det inte hade framkommit i målet att de asylsökande inte kunde ha sökt asyl i det första Schengenland som de anlände till, Italien, och att det inte heller i övrigt hade anförts några särskilda omständigheter som kunde motivera ett undantag. En person som utan vinstsyfte hade hjälpt nära släktingar att passera över s.k. inre gräns till Sverige dömdes för människosmuggling, ringa brott, till dagsböter.

Mot bakgrund även av avgörandena från Högsta domstolen¹⁷ 2017 och 2018 avseende rubricering och påföljd för människosmugglingsbrottet, torde utrymmet för tillämpning av det s.k. humanitära undantaget vara synnerligen begränsat. I NJA 2018 s. 229 I-II var inte annat bevisat än att de tilltalades agerande föranletts av närmast humanitära skäl som engångsföreteelser och utan ersättning. Här bedömde Högsta domstolen gärningarna som människosmuggling av normalgraden.

Även i ett hovrättsfall¹⁸ återopades det humanitära undantaget. Fråga var om människosmuggling genom att en diakon hjälpt en kvinna med två barn genom Tyskland in i Sverige. Omständigheter som talade för att det humanitära undantaget skulle kunna vara tillämpligt var att personen handlade utifrån ideella skäl, att syftet var att omedelbart söka asyl, att det hela syftade till en familjeåterförening samt den tilltalades starka oro för kvinnans och barnens hälsa och att han av mänsklig medkänsla inte ansåg sig kunna handla på annat sätt. Tingsrätten bedömde emellertid inte dessa omständigheter tillräckliga för att det så kallade humanitära undantaget skulle anses tillämpligt och dömde för människosmuggling, ringa brott. Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning i skuldfrågan men dömde för människosmuggling av normalgraden till villkorlig dom och 30 dagsböter. Den tilltalade överklagade till Högsta domstolen som inte meddelade prövningstillstånd.¹⁹

¹⁶ Europaparlamentets och Rådets förordning (EU) nr 604/2013.

¹⁷ NJA 2017 s. 806, "Lernacken" och NJA 2018 s. 229 I-II, "Lernacken II".

¹⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 14 juni 2018, mål B 1987-17.

¹⁹ Högsta domstolen beslut den 21 januari 2019, mål B 3525-18.

2.2 Den rättsliga regleringen gällande organiserande av människosmuggling

Organiserande av människosmuggling regleras i 20 kap. 9 § utlänningslagen.

Den som i vinstsyfte planlägger eller organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utlänningar reser till Sverige utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige döms för organiserande av människosmuggling till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt döms för grovt organiserande av människosmuggling till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen innefattar ett systematiskt utnyttjande av utlännings utsatta situation, eller innefattar livsfara eller annan hänsynslöshet gentemot utlännarna.

Är brottet att anse som ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som hjälper en utlänning att resa till Sverige utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige döms för medhjälp till brott enligt första–tredje styckena. Detta gäller om medhjälparen insåg eller hade skäligen anledning att anta att resan anordnats i vinstsyfte genom sådan verksamhet som där sägs.

2.2.1 Organiserande av människosmuggling

Bestämmelsen i första stycket riktar sig mot organisatörer av illegala inresor. För att den ska bli tillämplig krävs inte att utlänningen tar sig in eller har för avsikt att ta sig in i Sverige illegalt. Det saknar också betydelse om utlänningen efter inresan har rätt att stanna här, exempelvis därför att han eller hon är flykting enligt flyktingkonventionen. Vad som är relevant är i stället om utlänningen saknar pass och sådant tillstånd som krävs för inresa, om resan ingår i en planerad verksamhet i syfte att främja att utlänningar kommer till Sverige utan erforderliga handlingar. Åtgärderna beskrivs som planläggande och organiserande av verksamheten. Handlandet kriminaliseras alltså redan i ett tidigt skede och, som nämnts, även i de fall då åtgärderna inte leder till att någon utlänning kommer till Sverige. Begreppet "organisera" har avsetts få en vid tolkning.²⁰

Paragrafen innehåller inte någon bestämmelse om försök och förberedelse.

Straffansvar kan inträda även om verksamheten inte avser hjälp till hela resan från hemlandet utan endast en etapp. En förutsättning torde dock vara att det för den som främjat utlännings resan stod klart att målet för resan var Sverige.²¹

²⁰ Se Wikrén och Sandesjö, Utlänningslagen, kommentaren i Zeteo, 20 kap. 9 §.

²¹ Jfr prop. 1996/97:25 s. 224, Svensk migrationspolitik i ett globalt perspektiv.

Hovrätten har prövat frågan om främjande av resor till Sverige och uttalat att det inte krävs att utlänningar faktiskt kommer till Sverige. Om syftet med verksamheten där resorna ingick var att främja att utlänningarna skulle komma till Sverige kan handlandet ändå vara straffbart. I det aktuella fallet talade mycket för att den verksamheten hade i syfte att ta flyktingar till olika länder, däribland Sverige. Hovrätten gjorde då en prövning genom en bedömning av varje enskild resa. Hovrätten kom fram till att en del av de åtalade resorna syftade till att främja att flyktingar skulle komma till Sverige. Det var emellertid inte visat att alla de åtalade resorna var organiserad människosmuggling med inriktning just på Sverige. För dessa resor dömde hovrätten istället för grov människosmuggling.²²

I en annan dom har tingsrätten, vilken bedömning hovrätten fastställde, uttalat sig i frågan om främjande av resor till Sverige. I det fallet var fråga om ett stort antal resebokningar till Köpenhamn. Med tanke på den relativt stora mängd flyktingar som tog sig till Sverige vid tiden ifråga bedömde domstolen att det kunde hållas för visst att en stor andel av resenärerna i målet haft Sverige som slutdestination. Domstolen i det fallet gjorde således inte någon bedömning av varje enskild resa för sig.²³

2.2.2 Konkurrens mellan människosmuggling och organiserande av människosmuggling

Frågan om konkurrens mellan bestämmelserna om människosmuggling och organiserande av människosmuggling har prövats i flera hovrättsavgöranden och har i de fallen besvarats med att det går att döma i konkurrens även när de olika brotten gäller samma insmugglade personer.²⁴ Frågan har även berörts i förarbeten²⁵ till tidigare bestämmelser i utlänningslagen om människosmuggling och organiserande av människosmuggling. Lagrådet framhöll då gällande de dåvarande bestämmelserna att de båda ska tillämpas om någon organiserat en verksamhet och sedan ytterligare medverkat till olovliga inresor i landet. Oberoende av vilka gärningar som ska anses ha det högsta straffvärdet instämde regeringen då i att i det exempel lagrådet givit, bör båda bestämmelserna åberopas.

²² Svea hovrätt dom den 9 juni 2017, mål B 106-17.

²³ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 8 maj 2017, mål B 626-17.

²⁴ Se t.ex. Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 8 maj 2017, mål B 626-17, Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 26 februari 2009, mål B 2863-08, Svea hovrätt dom den 8 september 2009, mål B 4816-09 och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 3 december 2009, mål B 2509-08.

²⁵ Prop. 1993/94:52 s. 19.

2.2.3 Vinstsyfte

Avgörande för bestämmelsens tillämpning är att den organiserade verksamheten bedrivs i vinstsyfte. Det ska enligt motiven föreligga en avsikt att för egen del göra en vinst på verksamheten. Vinstsyftet kan ibland vara svårt att leda i bevis och en bedömning får göras med beaktande av samtliga omständigheter. Att verksamheten har organiserats delvis i annat syfte fritar enligt motiven inte gärningsmannen, om det framgår att också vinstsyfte har funnits. Den omständigheten får i stället beaktas vid straffmätningen.²⁶

I NJA 1986 s. 607 bedömde Högsta domstolen att den tilltalade hade ett *vinstintresse* och tämligen systematiskt hade utnyttjat en uppkommen situation med en ökande ström av utlänningar som försökte ta sig till Sverige. Vidare uttalade Högsta domstolen att den aktuella verksamheten som innefattande bl.a. betalning av hotellrum, inköp av biljetter samt växling av valutor måste betecknas som organiserad. Högsta domstolen dömde för brott mot den dåvarande straffbestämmelsen i 96 § andra stycket 4 utlänningslagen (1980:376) och bestämde påföljden till fängelse tre månader.

Frågan om vinstsyfte prövades även i NJA 1990 s. 115. Den åtalade hade enligt egen uppgift haft sin försörjning av verksamheten. Den hade därför inneburit vinning för honom. Eftersom hans deltagande i verksamheten i den stora omfattning som skett förutsatte att hans levnadskostnader betalades genom den, fick han enligt Högsta domstolen även anses ha handlat i vinstsyfte. Den som endast får sina direkta kostnader för verksamheten täckta torde däremot inte omfattas av straffbestämmelsen.²⁷

I samband med att straffmaximum skärptes den 1 januari 1997 diskuterades begreppet "i vinstsyfte". Flyktingpolitiska kommittén²⁸ hade föreslagit att detta begrepp skulle ersättas med "mot betalning". Förslaget godtogs emellertid inte. Regeringen uttalade följande,²⁹

Utredningen har föreslagit att det nuvarande kravet på att verksamheten ska ha skett "i vinstsyfte" ska ändras till att den skett "mot betalning". Regeringen bedömer emellertid att det är väsentligt att det inte uppstår någon tveksamhet om att det inte är straffbart att som ett led i en ideell verksamhet hjälpa någon att komma till Sverige för att här ansöka om asyl eller annat uppehållstillstånd. Kravet på att det för straffbarhet måste visas att det förelegat ett vinstsyfte bör därför finnas kvar. En ändring som utredningen föreslagit skulle heller inte få någon större praktisk betydelse. Som tidigare nämnts har det i praxis ansetts tillräckligt för att vinstsyfte ska anses föreligga att någon försörjer sig genom verksamhet som nu nämnts. De bevisvärigheter som

²⁶ Se Wikrén och Sandesjö, Utlänningslagen, kommentaren i Zeteo, 20 kap. 9 §.

²⁷ Se Wikrén och Sandesjö, Utlänningslagen, kommentaren i Zeteo, 20 kap. 9 §.

²⁸ Ku 1994:10.

²⁹ Prop. 1996/97:25 s. 225.

onekligen inte sällan kan föreligga i fall av denna typ torde vidare vara desamma oavsett om uttrycket "i vinstsyfte" eller "mot betalning" används.

2.2.4 Jurisdiktion

Vid lagrådsgranskningen i samband med att bestämmelsen om straffansvar för organiserad människosmuggling infördes år 1984 berördes särskilt frågan om straffbarhet för åtgärder som har vidtagits utomlands. Lagrådet anförde i detta hänseende följande:³⁰

Straffbestämmelsen i den nämnda fjärde punkten torde i första hand avse brott av aktuellt slag som har begåtts i Sverige. Av 2 kap. 4 § brottsbalken följer att brott enligt den föreslagna bestämmelsen ska anses begånget här i landet, om den brottsliga handlingen företogs eller brottet fullbordades här. För det fall brottet har begåtts utomlands uppkommer frågan om 2 kap. 3 § 4 p brottsbalken är tillämplig. Där föreskrivs bl.a. att för brott som har begåtts utom riket ska dömas efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet har förövats mot Sverige. Av vad som anförts i remissen framgår ej huruvida avsikten är att ett utomlands förövat brott av den art som avses i den föreslagna fjärde punkten kan anses vara förövat mot Sverige. Det synes angeläget att avsikten i fråga om stadgandets innebörd i nu berörda hänseende klagörs under den vidare handläggningen av lagstiftningsärendet. Man kan på goda grunder anta att, om inte lagstiftaren i anslutning till den föreslagna bestämmelsen uttalar sig i annan riktning, brottet i rättstillämpningen kommer att anses vara förövat mot Sverige.

I propositionen bekräftades därefter att en sådan rättstillämpning som Lagrådet angav överensstämde med bestämmelsens syfte. Brottet ska alltså anses förövat mot Sverige och bedömas efter svensk lag och av svensk domstol.

2.2.5 Grovt organiserande av människosmuggling

I propositionen ges exempel på grovt organiserande av människosmuggling. Det kan vara fallet då verksamheten har bedrivits yrkesmässigt i mycket stor omfattning med betydande vinning och under organiserade former som rör ett stort antal personer. Andra omständigheter som kan göra brottet grovt kan vara att utlänningarna utsätts för svåra umbäranden eller fara, att deras liv eller säkerhet äventyras eller att de riskerar att utsättas för förnedrande behandling. Vidare nämns som exempel att utlänningarna under färden göms i trånga utrymmen eller låses inne i fordon eller att resan planeras ske med ett icke sjövärdigt fartyg. Grovt organiserande av människosmuggling kan enligt motiven även föreligga om verksamheten har bedrivits under flera år och

³⁰ Prop. 1983/84:144 s. 119, Ändring i utlänningslagen.

till betydande vinning eller om den innebär ett systematiskt utnyttjande av utlänningarnas utsatta situation.³¹

Om det i något fall står klart att gärningen har varit en engångsföreteelse och avsett någon enstaka person kan det å andra sidan vara fråga om ringa brott.

Från hovrätten finns exempel på fall gällande grovt organiserande av människosmuggling. I frågan om rubricering uttalade tingsrätten, vilken bedömning hovrätten fastställde "Vid en samlad bedömning anser tingsrätten det är klarlagt att NN har planlagt och organiserat en verksamhet med syfte att främja utlänningars resor till Sverige utan erforderliga pass eller andra inresetillstånd. Vidare är det i målet utrett att ersättning har utgått och att verksamheten har bedrivits i vinstsyfte. Verksamheten har bedrivits under flera år, avsett ett stort antal utlänningar och har tveklöst inneburit ett systematiskt utnyttjande av utlänningars utsatta situation. Mot denna bakgrund bör gärningen bedömas som grov."³²

I ett annat mål har hovrätten med beaktande av antal resor och smugglade personer uttalat följande om rubriceringsfrågan. Två personer hade planlagt och organiserat sju resor med totalt 83 flyktingar och en tredje gärningsperson tre resor med 50 flyktingar. Med hänsyn till de omständigheterna var brottet att bedöma som grovt.³³

2.2.6 Medhjälp till brott

I fjärde stycket föreskrivs ett uttryckligt ansvar för medhjälp till brott enligt första stycket. En förutsättning för ansvar är att det kan styrkas att det har varit fråga om verksamhet som avses i första stycket och att medhjälparen insåg eller hade skälig anledning anta att det var fråga om sådan verksamhet i vinstsyfte. Däremot krävs det inte att medhjälparen själv haft något vinstsyfte.

Ansvar för medhjälp ska kunna ådömas den som hjälper en utlänning att ta sig till Sverige utan pass eller behövliga tillstånd. I första hand avses härmed den som hjälper till med själva transporten. Det kan gälla såväl den som tillhandahåller transportmedlet som den som utför transporten. Även hjälp i andra former kan dock tänkas falla in under straffbestämmelsen. Det kan t.ex. gälla den som tillhandahåller förfälskade handlingar som ska underlätta resan till Sverige.³⁴

I fråga om hjälp med transport föreligger en skillnad mellan exempelvis en befälhavare på ett fartyg och en vanlig besättningsman. En befälhavare måste alltid ha ansvar för vilka som följer med ombord på ett fartyg. En

³¹ Prop. 2003/04:35 s. 86.

³² Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 8 maj 2017, mål B 626-17.

³³ Svea hovrätt dom den 9 juni 2017, mål B 106-17.

³⁴ Prop. 1993/94:52 s. 19.

besättningsman som mönstrats på för en speciell resa och som insåg eller haft skälig anledning att anta att syftet med resan var brottsligt måste likaså kunna ställas till ansvar enligt lagrummet. Annorlunda kan det emellertid ställa sig för en besättningsman som först efter det att resan påbörjats fått resans syfte klart för sig. Han torde då ha ringa möjligheter att på något sätt påverka händelserna och borde då inte heller kunna ställas till svars.³⁵

Kravet på att resan anordnats i speciellt syfte torde normalt medföra att reguljär trafik och vanliga turistresor faller utanför det straffbara området även om tillfälligtvis utläningar följer med en sådan resa i syfte att olagligen ta sig in i landet. Dock kan motsatsen bli fallet om någon transporterar utläningar för någon annans räkning och därvid handlar på sätt som straffbeläggs i första stycket.

2.2.7 "Artbrott"

Frågan om människosmuggling ska tillmätas ett s.k. artvärde har prövats i ett mål av Högsta domstolen.³⁶ Vid brott av normalgraden uttalade Högsta domstolen att det som utgångspunkt inte finns skäl att vid val av påföljd med hänsyn till brottslighetens art särbehandla människosmugglingsbrott. Högsta domstolen uttalade vidare att det däremot finns avgöranden som ger stöd för att tillmäta brottstypen organiserande av människosmuggling visst s.k. artvärde.³⁷

Högsta domstolen hänvisade även till förarbetsuttalanden som ger stöd för att särbehandla brottet vid val av påföljd. Dessa uttalanden tar sikte på sådana former av människosmuggling som bedrivs organiserat och i vinstsyfte.³⁸

2.2.8 Arbets- och uppehållstillstånd som erhållits på grundval av oriktiga uppgifter

Högsta domstolen har prövat frågan om bestämmelsen om organiserande av människosmuggling kan omfatta utläningar som haft uppehålls- och arbetstillstånd som utfärdats av Migrationsverket på grundval av oriktiga uppgifter. Frågan prövades i samband med ett yrkande om kvarstad från riksåklagaren som ogillats i hovrätten.

Även om de aktuella tillstånden hade utfärdats på grundval av oriktiga uppgifter, kom Högsta domstolen fram till att dessa vid en straffrättslig bedömning inte kunde anses som icke gällande. Vidare ansågs det strida mot straffbestämmelsens ordalydelse att tillämpa den på ett sådant sätt att en

³⁵ Prop. 1993/94:52 s. 20.

³⁶ NJA 2018 s. 229 I-II, "Lernacken II".

³⁷ Se NJA 1986 s. 607 och NJA 1990 s. 115.

³⁸ Se prop. 1979/80:96 s. 86, prop. 1993/94:52 s. 15 och prop. 2003/04:35 s. 44 och 62 f.

utlänning anses sakna tillstånd i sådana fall där han eller hon faktiskt har ett formellt giltigt tillstånd som ger rätt till inresa i Sverige. Högsta domstolen kom fram till att gärningen inte kunde bedömas som organiserande av människosmuggling enligt 20 kap. 9 § utlänningslagen och det fanns inte förutsättningar att förordna om kvarstad.³⁹

I det aktuella ärendet rubricerades misstankarna därefter om och åtal väcktes för flera fall av ocker, grovt brott. Tingsrätten⁴⁰ dömde bl.a. en tilltalad för två fall av ocker, grovt brott.

Omständigheterna i målet var bland annat sådana att ett flertal utlänningar som befunnit sig på flykt från Syrien eller Irak hade fått betala mellan 150 000 kr och 200 000 kr per familj till den huvudtilltalade personen, avseende avtal gällande förmedling och bistånd med ansökan om arbetstillstånd. Tingsrätten fann utrett att ansökningarna avsåg oriktiga arbetserbjudanden och att det egentliga syftet med ansökningsförfarandet var att sökandena skulle komma till Sverige för att söka asyl. I två fall fann tingsrätten dessutom att målsägandena när de befann sig i Syrien eller på väg därifrån, hade befunnit sig i sådan nödställdhet att trångmål enligt brottsbalkens mening förelegat. Vidare stod enligt tingsrätten betalningarna som dessa målsäganden hade erlagt för förmedling och bistånd med ansökan till migrationsverket om arbetstillstånd i missförhållande till den tjänst som den tilltalade tillhandahöll. Några åtalspunkter avseende ocker grovt brott ogillades då tingsrätten inte fann det styrkt huruvida betalning erlagts eller om målsägandena befunnit sig i trångmål. Den huvudtilltalade dömdes för ocker grovt brott i två fall. Straffvärdet för ockerbrotten motsvarade fängelse ett år. Den tilltalade dömdes även för annan brottslighet. Domen är överklagad till hovrätten (anmärkning av UC Stockholm, april 2019).

Åklagarmyndigheten har i ett remissyttrande till Justitiedepartementet med anledning av ett betänkande tagit upp frågan om denna typ av skenavtal bör inarbetas i bestämmelsen om organiserande av människosmuggling i 20 kap. 9 § utlänningslagen.⁴¹

2.3 Förverkandefrågor

I 20 kap. 10 § utlänningslagen finns en särskild bestämmelse om förverkande vid människosmuggling och organiserande av människosmuggling. Bl.a. regleras att ersättning som har lämnats till den som har begått brott bl.a. enligt 8

³⁹ NJA 2017 s. 189.

⁴⁰ Norrköpings tingsrätt dom den 18 december 2018, mål B 2856-16 (ej laga kraft mars 2019).

⁴¹ Remissyttrande över betänkande om stärkt ställning för arbetskraftsinvandrare på arbetsmarknaden (SOU 2016:91) 2016-02-20.

eller 9 § utlänningslagen förklaras förverkad. Detsamma gäller utbyte av sådant brott.

Även bestämmelserna i 36 kap. 1 b § brottsbalken kan aktualiseras där människosmuggling och organiserande av människosmuggling anges uttryckligen som s.k. förverkandeutlösande brott.⁴²

⁴² För närmare information se kommentaren i Zeteo, 20 kap. 10 § utlänningslagen samt Brottsutbyte, förvar och kvarstad, Handbok 2017, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten.

3 Förundersökning – svårigheter och framgångsfaktorer

I detta avsnitt redogörs för svårigheter och framgångsfaktorer under förundersökning. Avsnittet är uppdelat på människosmuggling respektive organisering av människosmuggling. I slutet av kapitlet finns en checklista med överväganden som kan ske under förundersökning.

3.1 Utredningar om människosmuggling

Detta avsnitt bygger på kontakter med enskilda åklagare med särskild erfarenhet av ärenden gällande människosmuggling.

I de människosmugglingsärenden som avser en enskild resa uppger åklagare sammanfattningsvis följande.

”Det går ofta bra att få fram bevisning för att styrka brott. Detta trots att de insmugglade ofta är ovilliga att medverka med att lämna uppgifter eftersom de är nöjda med den hjälp de fått att komma in i landet, den som hjälpt dem är en släkting eller landsman eller så är de rädda för repressalier från gärningsmannen. Många gånger går det överhuvudtaget inte att få tag på de insmugglade. De saknar adress eller fortsätter till annat land där de söker asyl. Det går oftast inte att gå bakåt i tiden eller i smugglingskedjan även när det finns viss misstanke om att människosmugglingen är mer organiserad. Detta eftersom det är mycket svårt och resurskrävande. Brottet som utreds blir oftast bara den sista biten smugglingssträckan t.ex. Danmark till Sverige.

Betydelsefullt för att bevisa brott blir trovärdigheten av de misstänkta berättelser. Den misstänkte människosmugglaren har en viss förklaringsbörd. Det är t.ex. inte en trovärdig förklaring att man under en lång resa tillsammans inte sagt ett ord till varandra. Det är därför viktigt att bra initiala polisförhör hålls. Vid gripandet tas telefoner i beslag och det ger många gånger värdefull bevisning. Annan viktig bevisning är de polismän som varit med vid gripandet och deras iakttagelser. Även fynd i smugglingsfordon och falska handlingar finns ofta i dessa ärenden. Polisen har i samarbete med åklagarna utarbetat en lathund för människosmugglingsärendena med vilka frågor som bör ställas vid förhör etc.”

Några identifierade framgångsfaktorer under förundersökning kan vara följande.

Initial **dokumentation** när ett fordon stoppas:

- Hur många personer är det i fordonet och hur många av dessa är passagerare (insmugglade).

- Var i fordonet sitter respektive person och vem var förare.
- Namn, kön, ålder och släktskap på de insmugglade personerna.
- De insmugglades utseende, klädsel, hälsostatus, sinnestillstånd, bagage och tillhörigheter såsom biljetter, pengar m.m.
- Fotografier på fordonet, passagerarna och de misstänkta.
- Vems bagage som är vems och undersök innehållet.
- Dokumentation (PM) angående att pass/visering/inresetillstånd saknats.

Så utförliga **förhör** som möjligt bör hållas med de insmugglade:

- Varifrån kommer de och vilket land är de medborgare i?
- Under hur lång sträcka har man färdats i aktuellt fordon och vem var förare under vilken del?
- Vid vilken tidpunkt under resan kom man i kontakt med den/de som var förare?
- Vad har överenskommit och vilken information har föraren fått?
- Hur har förhållandena varit under resan (ev. hänsynslösa moment)?
- Släktskap eller annan relation mellan de insmugglade.
- Släktskap eller annan relation till den/de som var förare.
- Om man säger att man inte har betalat något till föraren – skulle betalning ske senare/på annat sätt?
- Överväg videoförhör och bevisupptagning utanför huvudförhandling med personer som kan tänkas lämna landet.

Under utredningen:

- Utnyttja eventuell anhållningstid effektivt och börja arbeta i ärendet omgående.
- Utred resväg, ev. flygbokning, biljetter boardingkort, passagerarlistor och bankuppgifter.
- Överväg att hämta in övervakningsfilm.
- Eventuella invändningar/uppgifter bör kontrolleras.
- Åklagare bör förvissa sig om att den misstänkte "daktats" innan eventuellt beslut om frisläppande.
- Överväg ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen om det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras.

3.2 Utredningar om organiserande av människosmuggling

Vid kontakter med åklagare vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet verkar de största svårigheterna vid utredandet vara;

- Stora svårigheter att bedriva spaning,
- att de insmugglade (vittnena) försvinner utomlands eller vägrar medverka,
- att det, mot bakgrund av det relativt låga straffvärdet, är svårt att få hemliga tvångsmedel och
- att det är svårt att fram uppgifter som visar vinstsyfte.

Framgångsfaktorer i en utredning gällande bl.a. grovt organiserande av människosmuggling har av en åklagare beskrivits enligt följande.

”Bra underrättelsearbete kombinerat med HÖK och uppgifter från flygbolag och banker. En period innan tillslaget HAK där vi fick in uppgifter om två fall av människosmuggling. Sen har vi fått fram mycket information från en beslagtagn telefon, som innehöll mängder av bilder av ID-handlingar och flygbokningar, samt en papperskasse innehållande ett 80-tal ID-handlingar, varav de flesta var förlustanmälda eller förfalskade. Genom att sammanställa namn från ID-handlingarna med namn på flygbokningar har det gått att få fram ett antal identifierade insmugglade personer.”

”Underrättelsearbetet började i mitt ärende med tips och inhämtade uppgifter från flygbolag om flitigt resande, som föreföll orimligt i förhållande till den misstänktes ekonomiska resurser. Det gav underlag för HÖK som stärkte bilden av mycket resande och mycket kontakter längs de kända smuggelrutterna via Grekland/Italien. Vi fick även information via Europol om polisinsgripanden mot vår misstänkte i olika länder och det fanns ett ”gammalt” öppet ärende i Sverige. Detta gav i sin tur sammantaget grund för HAK pga. skälig misstanke för grovt organiserande av människosmuggling med högt straffvärde. Efter lyckad HAK och samarbete med Finland, dit smuggelresor företagna under avlyssningsperioden skett, kunde vi göra tillslag.

Sen vidtog ett omfattande utredningsarbete. Polisen satsade resurser på ärendet. Två utredare och en analytiker fick jobba ganska ostört och länge med ärendet. De lyckades pussla ihop ett antal fysiska personer, som sökt asyl i Sverige, med resor som den misstänkte organiserat och bokad för dem med användande av andras personuppgifter. Mycket resurser lades ned på att översätta innehållet i beslagtagna telefoner. Insmugglade personer lokaliserades och förhördes. En kvinna fick tillfälligt uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen.

Tillgångsutredningar gjordes om den misstänkte och hans anhöriga. Däremot var det svårt att kartlägga pengaflöden eftersom kontanter och hawala-banker använts.”

En annan åklagare beskriver följande.

”För att utreda om det rör sig om en engångsföreteelse eller om transporten i själva verket är ett led i ett upprepat förfarande kan en möjlighet vara att ta ev. GPS i beslag samt mobiler för tömning och se om man kan utreda resrutt och ev. särskilda kontakter inför en resa.”

3.3 Internationellt samarbete

Något som lyfts fram som en framgångsfaktor vid utredningarna är också ett bra samarbete med de andra länder som är berörda av brottet. I förekommande fall bör ett sådant samarbete alltid övervägas. Internationellt samarbete tar ofta en del tid, varför det är viktigt att i ett tidigt skede inleda ett sådant samarbete och överväga om samarbetet ska ske inom ramen för internationell rättslig hjälp och europeisk utredningsorder eller genom att man ingår avtal med det/de andra länderna om att arbeta i en gemensam utredningsgrupp (s.k. JIT). Att tidigt gå in i ett sådant internationellt samarbete är ofta en framgångsfaktor då det kan möjliggöra för det land man kontaktar att öppna upp en egen utredning för att utreda den del av den brottsliga verksamheten som pågår där. Råd och stöd kring det internationella samarbetet och gemensamma utredningsgrupper kan man få i kontakt med samordningsfunktionen vid den Nationella åklagaravdelningen och den svenska Eurojustdesken.

Information som kan vara av vikt även för andra länder bör delas med de andra EU-medlemsländerna genom den svenska desken på Europol så att den tillförs Europols analysfiler. De utredande poliserna ska göra detta, men det är bra om åklagaren påminner dem och tillåter att förundersökningsmaterial delas. Information bör dock också och främst delas med Europols analysfiler av det skäl att du som förundersökningsledare då kan få veta om berörda personer på något sätt förekommer/förekommit i andra länders brottsutredningar. På det sättet samordnar du ditt ärende mot andra EU-medlemsländer och kan hitta medgärningsmän/brottsoffer i andra länder.

Grova människosmugglingsbrott innefattar nästan alltid ett internationellt rättsligt samarbete på något sätt. *Eurojust* har ett väl utvecklat samarbete kring detta och kan hjälpa till vid utformningen och översändande av rätts-hjälpsframställningar och europeiska utredningsordrar, att hitta samarbetspartners, anordna samordningsmöten, bistå med JIT:ar m.m.⁴³ Vid Eurojust finns också bl.a. en tematisk grupp om människosmuggling där svenska desken tagit en aktiv roll avseende att bl.a. utveckla och förbättra arbetsmetoderna för utredning av brottstypen. Europol har inrättat ett centrum mot människosmuggling.

3.4 Checklista

I detta avsnitt finns en checklista som sammanfattar några av de viktiga frågorna som bör övervägas under en förundersökning om människosmuggling.

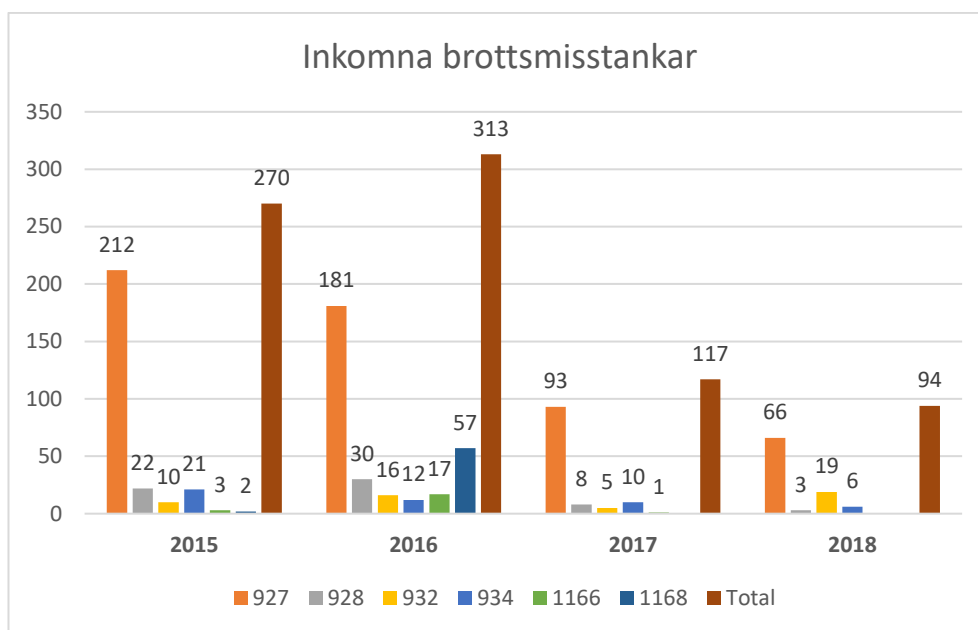
⁴³ Se närmare [Eurojust meeting om migrant smuggling – 30-31 May 2018 – Outcome report, Council document 12740/18, 2 October 2018, Brussels](#)

Checklista med överväganden som kan ske under förundersökning om människosmuggling/organisering av människosmuggling

- Tydlig dokumentation inledningsvis i en utredning av iakttagelser när exempelvis ett misstänkt smugglingsfordon stoppas.
- Utförliga förhör med vittnen och misstänkta bör hållas tidigt i en utredning och kan vara avgörande för att styrka uppsåtligt brott.
- Överväg videoförhör och bevisupptagning utanför huvudförhandling med personer som kan tänkas lämna landet.
- Överväg möjligheten till tidsbegränsat uppehållstillstånd för att förundersökning eller huvudförhandling ska kunna genomföras.
- Överväg tidigt beslag av telefoner, handlingar, biljetter, kvitton och andra fynd i exempelvis ett smugglingsfordon.
- Utred resväg, ev. flygbokningar, passagerarlistor och bankuppgifter.
- Överväg att hämta in övervakningsfilm i förekommande fall.
- Överväg rubriceringsfrågan särskilt mot bakgrund av HD:s avgöranden om människosmuggling (se närmare avsnitt 2).
- Överväg tvångsmedel, även hemliga tvångsmedel.
- Om brottet misstänks ha utförts mot ersättning – överväg finansiell utredning samt frågor om förverkande av brottsutbyte.
- Vid misstanke om människosmuggling och organiserande av människosmuggling överväg att åtala för båda brotten. Tänk på gärningsbeskrivningen så att även alternativa brott täcks in.
- I förekommande fall överväg alltid samarbete med andra länder som är berörda av brottet. Tänk på att Eurojust kan bidra med råd och stöd. Registrera information och dela med andra länder.

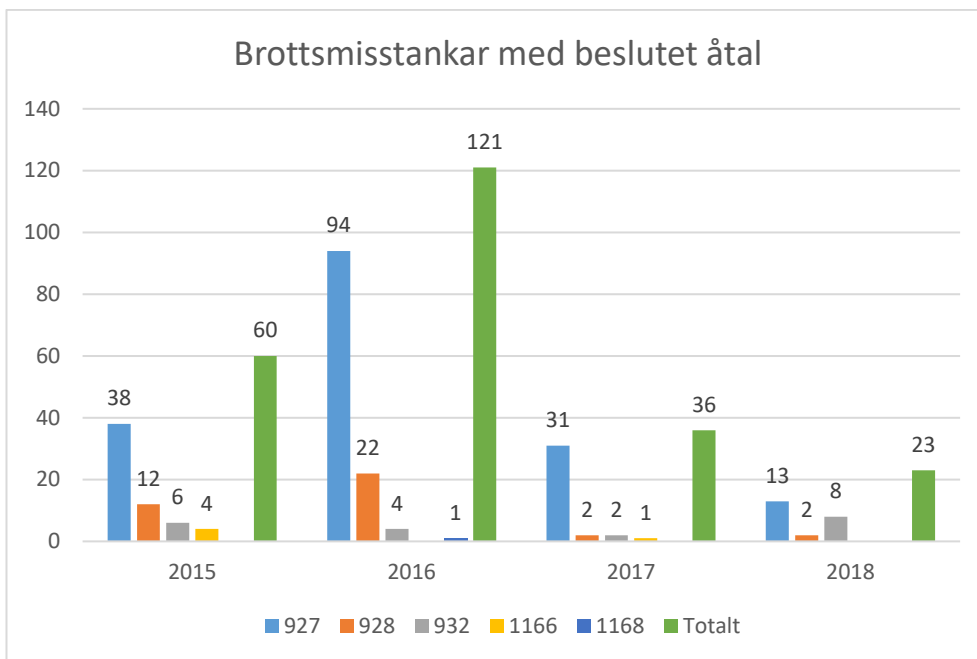
Bilaga med statistik

Under perioden januari 2015 till och med december 2018 ser åklagarmyndighetens statistik ut enligt följande. Beslut gäller per brottsmisstanke.

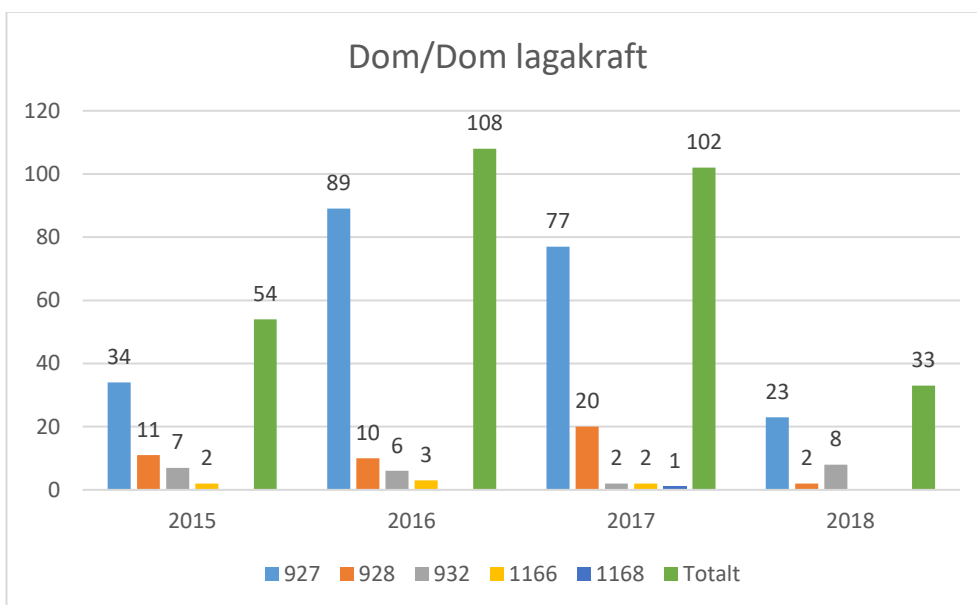

Det totala antalet inkomna brottsmisstankar totalt gällande människosmuggling har således sjunkit från 313 under år 2016 till 94 under 2018.

KODER
Människosmuggling = 927
Grov människosmuggling = 928
Människosmuggling (ringa) = 932
Organiserade av människosmuggling = 934
Grov organiserade av människosmuggling = 940
Organiserade av människosmuggling (ringa) = 941
Medhjälp till org. av människosmuggling = 1166
Medhjälp till org. av människosmuggling (ringa) = 1167
Medhjälp till grovt org. av människosmuggling = 1168

Under 2016 fattades således totalt 121 åtalsbeslut avseende alla de aktuella brottstyperna. Under år 2018 har antal åtalsbeslut sjunkit betydligt till 23 åtal.

Domar avser brottsmisstankar med status dom och dom som vunnit laga kraft till och med december 2018.